Talousvaliokunnalle, 6.9.2021

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi tartuntatautilain 58 d §:n muuttamisesta (HE 118/2021 vp)

Tarkastelen tässä lausunnossa ensin epidemian yleistilannetta, sitten mahdollisia tulevaisuuden kehityskulkuja ja sen jälkeen esityksen sisältöä. Arvioin tässä vain esityksen merkitystä koronavirusepidemialle – en esityksen mahdollisia suoria ja epäsuoria muita vaikutuksia.

Epidemian yleistilanne

Heinäkuun jälkeen viruksen uusiutumisluku (eli R-luku) on laskenut 1:n alapuolella. Janne Solanpään mallinnuksen (alla) arvio tämänhetkisestä R-luvusta on 0,9. Lyhyellä aikavälillä **epidemia on tasainen**: viimeisen viikon tapausmäärät ovat samansuuruisia kuin edeltäneellä viikolla.

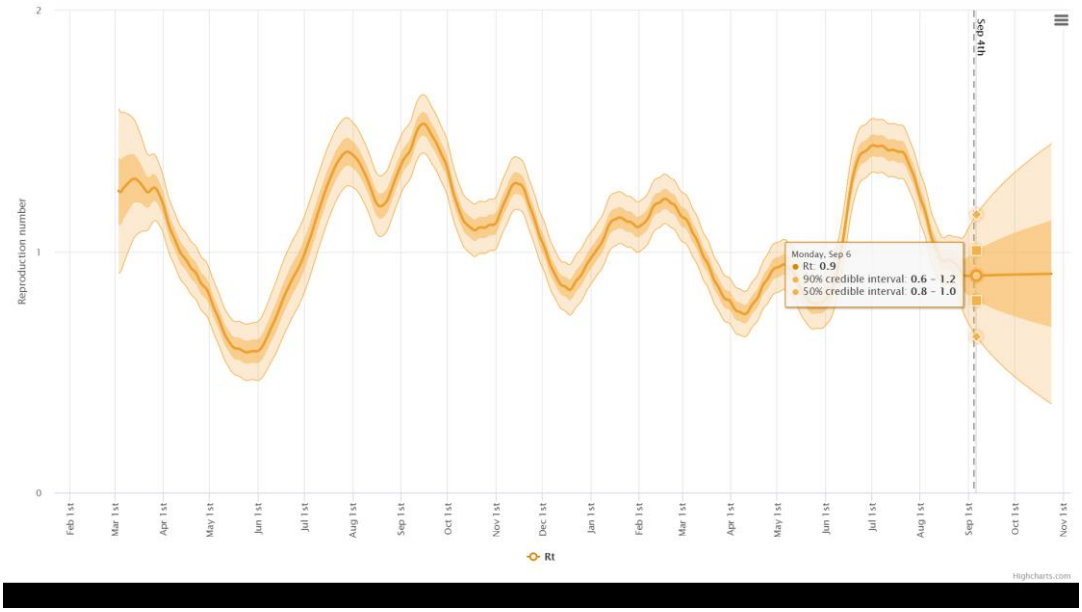

Lähde: https://covid19.solanpaa.fi/, kuva otettu koko Suomen kuvaajasta 6.9.2021.

Hallituksen hybridistrategian luonteeseen kuuluu, että epidemian pienentyessä puretaan rajoituksia, jotka puolestaan nostavat R-lukua. Toisaalta etenevät rokotukset osaltaan painavat R-lukua alaspäin. Niin sanotun kausivaihtelun suuruus, ja siten merkitys, on vielä epäselvä, mutta sen voi odottaa nostavan R-lukua. Optimaalisessa kehityskulussa epidemia pienenee samalla kuin rokotuskattavuuden noustessa voidaan rajoituksia edelleen purkaa.

Mahdolliset epidemian kehityskulut

Ensimmäisen rokoteannoksen on saanut noin 53,0 prosenttia väestöstä. Tämä laskee kuolemanriskin murto-osaan aiemmasta, vähentää merkittävästi teho- ja sairaalahoidon tarvetta ja hidastaa viruksen leviämistä. Toisaalta, esimerkiksi Israelin ja Iso-Britannian esimerkit osoittavat, että tämän tasoinen tai korkeampikin rokotuskattavuus ei ole tae siitä, että epidemia pysyy lasku-uralla. Viimeaikaisessa poliittisessa keskustelussa tahtotila on selvästi muuttunut tukahduttamisesta tavoitteeseen, jossa epidemia voi levitä vapaammin, kunhan sairaalahoitokapasiteetti ei vaarannu. THL:n arvion mukaan 80 % rokotuskattavuudellakin yli 12-vuotiaissa on vielä olemassa riski sairaalakapasiteetin riittämättömyydestä, jos viruksen uusiutumisluku, eli käytännössä ihmisten kontaktit, kasvavat liian nopeasti[1]. Tämän takia **on todennäköistä, että tartuntoja estäviä toimia tarvitaan vielä**

kuukausien ajan, riippuen hallituksen koronastrategian tavoitteista, rokotteiden tehosta tartuntojen ehkäisyssä ja vakavien tartuntatapauksien estämisessä sekä rokotekattavuuden kasvusta.

Merkittävin epävarmuuden luoja tällä hetkellä on erilaisten toimien vaikutus viruksen leviämiseen. Suomessa ei ole hyvää arviota millä suuruusluokalla viranomaisten asettamien rajoitusten purkaminen vaikuttaa viruksen leviämiseen. Todennäköisin kehityskulku lienee, että rokotuskattavuuden noustua ja jonkinlaisten viruksen leviämistä vähentävien toimien, kuten ihmisten vapaaehtoisen varovaisuuden tai maskien käytön avulla, paikallisesti voi syntyä tartuntaketjuja, jolloin tehokkaat ja kohdistetut paikalliset toimet voivat pitää epidemian riittävän rajattuna.

Esityksen tietopohjan arviointi

Hallituksen esitys arvioi heikosti tartuntatautilain muutoksen vaikutuksia ja tekee paikoitellen epäuskottavia päätelmiä kuten että ”Lähikontaktin määritelmän poistamisen ei kuitenkaan voida arvioida lisäävän epidemian leviämisen riskiä, sillä aluehallintoviraston tai kunnan tartuntataudeista vastaavan toimielimen tulisi päätöstä tehdessään arvioida riskit tilaisuus- ja tapahtumakohtaisesti.”

Tapahtuma- ja kulttuurialan avaaminen johtaa suurempaan ihmiskontaktien määrään, joka suoraan lisää riskiä epidemian leviämiselle, joka puolestaan lisää riskiä vaaralle henkilön terveyden ja hengen turvaamiselle. Joko määräykset lieventyvät ja tapahtuma- ja kulttuurialalla voidaan tapahtumiin ottaa lisää yleisöä ja kontaktien määrä lisääntyy tai sitten ne eivät lievenny, ja yleisön määrä ei kasva ja kontaktien määrä ei lisäänny. Olennainen kysymys lähinnä lienee kuinka suuri merkitys tällä on viruksen leviämiselle: tätä ei ole esityksessä pyritty edes realistisesti arvioimaan.

Suomessa ei ole toistaiseksi – ainakaan julkisesti – arvioitu rokotuskattavuuden jakautumista ja sen aiheuttamia alueellisia riskejä. Rokotuskattavuus on epätasaista, koska mekanismit, jotka johtavat siihen, että rokotuksia ei oteta – on kyse sitten yksilöiden päätöksistä tai olosuhteista – aiheuttavat usein, että rokottamattomat ihmiset ovat paikallisesti keskittyneitä. Esityksessä sanotaan, että se ”kohtelee eri väestöryhmiä yhdenvertaisesti”. Tämä ei pidä paikkansa, koska laajempi koronaviruksen leviäminen tulee vaikuttamaan eri tavoin eri väestöryhmiin riippuen muun muassa rokotekattavuudesta. Esimerkiksi maahanmuuttajayhteisöt ovat Suomessa koronaviruspandemian aikana olleen yliedustettuja sairaalahoitoon joutuneiden joukossa – ainakin anekdootillisesti, koska kattavaa aineistoa ei ole julkaistu.

Lähikontaktin määritelmää haastaa myös se, että koronavirus leviää merkittävästi aerosolitartuntana. Esityksen perusteluissa tähän ei viitata: puhutaan vain pisara- ja kosketustartunnasta. Aerosolileviäminen tarkoittaa, että etenkin tilaan voi ajan mittaan kertyä virusta hyvin pienissä pisaroissa, jotka pysyvät ilmassa. Tämän takia huonosti ilmastoidut ahtaat sisätilat ovat koronan leviämisen suhteen vaarallisimpia ja tällaisissa tiloissa nykyinenkään lähikontaktin määritelmä ei toimi yhtä hyvin kuin muissa tiloissa. Eri tilaisuuksien koronariskin yksilöllisempi arviointi on järkevää ja mahdollistaa laajemman tapahtumien järjestämisen. Suomessa kuitenkin tämä arviointi on karkeaa ja perustuu vain osittain luotettavaan pandemian aikana perustuvaan tietoon.

Esityksen sisällön arviointi

Suurien ihmismäärien kokoontuminen ahtaissa sisätiloissa on edelleen suurin riski koronaviruksen leviämisen suhteen ja näitä on rajoitettu suoraan koko pandemian ajan. Sikäli kulttuuriala ja tapahtumajärjestäjät ovat suorimmin taloudellisesti kärsimässä koronarajoituksista.

Lakiesityksessä ei ole sinänsä mitään kompensoivia keinoja, joten sen **vaikutus tulee olemaan koronaviruksen leviämistä lisäävä**. Tämän lisäyksen **suuruutta on kuitenkin vaikea arvioida**,

koska siihen vaikuttaa merkittävästi paikallisviranomaisten päätökset. Jos tulkinnat löyhentyvät nopeasti, epidemia voi lähteä uudestaan kasvu-uralle ja pahimmassa tapauksessa uhata sairaalakapasiteettia. Jos tulkinnat löyhentyvät hitaammin, lisääntyvä rokotekattavuus voi kompensoida lisääntyviä kontakteja.

Tapahtumaturvallisuus on Suomessa myös epävarmassa tilanteessa. Kokonaisuudessaan suomalainen lähestymistapa tapahtumien järjestämiseen pandemian aikana on reaktiivinen ja luottaa siihen, että epidemiatilanne rauhoittuu. Valtiovallan pitäisi kokeilla monipuolisesti keinoja varmistaa turvallinen tapahtumien järjestäminen ja mahdollisten riskien minimoiminen ja toisaalta arvioida rajoitusten purkamisen aiheuttamia riskejä. Esimerkiksi Iso-Britanniassa on järjestetty laaja tutkimusohjelma[2], jossa kokeillaan millä reunaehdoin tapahtumissa voidaan rajata tartuntariskejä.

Epäsuorasti **esitys tulee lisäämään paikallisviranomaisten työmäärää lähikontaktien määrittelyssä ja tartunnanjäljityksen haasteita**. Näiden merkitystä epidemian kokonaishallinnalle ei ole esityksessä arvioitu. Tilanteessa, jossa testaus ja tartunnanjäljitys ovat muutenkin ruuhkautuneet, **tämä voi vaikeuttaa koronaviruksen hallintaa merkittävästi.**

Huomionarvoista on, että laista poistetaan ilmaantuvuusluvun alaraja (25 tapausta 100 000 asukasta kohden 14 edeltävän päivän aikana). Tämä on järkeenkäypää, koska monissa sairaanhoitopiireissä on rajoitettu testauksen määrää tai testaus on ruuhkautunut. Tällöin **tapausmäärä ei välttämättä ole enää vertailukelpoinen mittari**. Esitys perusteluineen voi kuitenkin luoda itseään toteuttavan tilanteen: kun ihmisten kontaktit lisääntyvät, eivätkä testaus ja tartunnanjäljitys pysy tässä perässä, tartuntaketjuja ei pystytä jäljittämään yhtä hyvin. Tällöin ”merkittävän” tautiryppään tulkinta nousee merkittävään rooliin rajoitusten määräämisessä.

Tuomas Aivelo,

tutkijatohtori, ekologian ja evoluutiobiologian dosentti, Helsingin yliopisto

1: THL-webinaari: Miten rokotuskattavuuden nousu vaikuttaa syksyn epidemianäkymiin?, 26.8.2021
2:https://www.gov.uk/government/publications/events-research-programme-phase-i-findings/events-research-programme-phase-i-findings

Olennaiset sidonnaisuudet
Apurahatutkijasopimus Helsingin yliopiston bio- ja ympäristötieteellisen tiedekunnan kanssa
Tutkimushankkeita rahoittavat: Maj ja Tor Nesslingin säätiö, Emil Aaltosen säätiö, Koneen säätiö, Suomen Akatemia ja Helsingin kaupunki.
Avustaja- tms. sopimuksia: Helsingin yliopisto (tuntiopettaja), Sanoma (blogi, Tiede-lehti; kolumni, Tiede Luonto), Maaseudun Tulevaisuus (kolumni), Otava ja Gaudeamus (kustannussopimus), eOppi (kustannussopimus).
Asiantuntija- ja luennointipalkkioita: Opetushallitus, Tampereen ja Porin kaupungit
Asiantuntijajäsen Kasvinsuojeluseuran asunto- ja elintarvikehygienian jaostossa ja Kehittämiskeskus Opinkirjon ja Tekniikan Akateemisten Tutki-Kokeile-Kehitä -kilpailun kansainvälisessä neuvottelukunnassa